

УДК 782.1:001.8(072)

DOI 10.32782/2310-0583-2024-52-01

МУЗИЧНИЙ ТЕАТР ПОСТМОДЕРНУ ЯК СИНТЕЗ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ

Тетяна Булах – кандидат мистецтвознавства, професор кафедри музично-теоретичних дисциплін, Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва

<https://orcid.org/0000-0002-0954-8422>

ResearcherID: AAF-8038-2019

Стаття присвячена висвітленню концептуалізації терміна «музичний театр» через акцент на інтеграцію вербальних та невербальних компонентів у постмодерністському контексті. Аналіз терміна підкреслює його комплексну природу як інтегративної художньої системи, що поєднує різні семіотичні елементи. Сучасний підхід до музичного театру демонструє його еволюцію як синтетичної семіотичної системи, де вербальні і невербальні компоненти функціонують у гармонійній взаємодії. Це розширює розуміння жанру і вимагає нового підходу до його дослідження, що відображає сучасні культурні і технологічні трансформації, визначаючи нові горизонти для музичного театру як динамічної і інтегративної форми мистецтва. В дослідженні акцентується увага на переході від строго вербальних форм до інтегрованих вербально-візуальних практик, що відзначаються злиттям музичних, театральних і художніх елементів у єдиному комунікативному процесі. Аналіз терміна «музичний театр» підкреслює його комплексну природу як інтегративної художньої системи, де вербальні та невербальні компоненти функціонують у гармонійній взаємодії. Постмодернізм розмиває кордони між словом і тілом, надаючи нову роль невербальним засобам комунікації, таким як сценічна пластика, міміка і візуальні ефекти. Ці елементи стають ключовими у передачі змісту та емоційного забарвлення сценічного дійства, розширюючи можливості інтерпретації і сприйняття музичних творів. Дослідження також висвітлює впровадження мультимедійних технологій і крос-жанрових інновацій, які відзначають еволюцію музичного театру, формуючи нові моделі комунікації між актором і глядачем. Таким чином, концептуалізація музичного театру як синтетичної семіотичної системи, де вербальні та невербальні компоненти інтегровані в єдину структуру, розширює наше розуміння жанру і вимагає нових підходів до дослідження та практичної реалізації.

Ключові слова: постмодерний музичний театр, вербальні компоненти, невербальні компоненти, семіотичний синтез.

Вступ. Сучасний музичний театр існує в унікальних умовах, зумовлених складною соціокультурною ситуацією. Сучасне суспільство, яке відчуває прискорення ритму життя та зростання технократичного розвитку, стикається зі значними змінами у своїй культурній структурі. У музично-театральному мистецтві простежується розвиток різноспрямованих тенденцій, що супроводжується модернізацією усталених естетичних цінностей, що формувалися протягом століть, і підвищенням соціальної напруги. Часто нові художні універсалії вступають у конфлікт із класичними формами, що можна спостерігати, наприклад, у феномені режисерської опери. Остання нерідко вносить інноваційні прийоми у класичні вистави, спричиняючи неминучу трансформацію жанру, руйнування історичних зв'язків і якісне оновлення смислового змісту творів. Це призводить до того, що і серед фахівців (як теоретиків, так і практиків), і серед слухачів відсутня єдність у сприйнятті таких змін.

Музичний театр, завдяки своїм широким можливостям виразних засобів музичного та театрального мистецтва, володіє потужним

потенціалом впливу на реципієнта. Він виступає транслятором духовних цінностей, що передаються та сприймаються через взаємодію учасників музично-театрального дійства. Це актуалізує питання ціннісної взаємодії людини зі світом за допомогою музично-театральної творчості, що інтегрує в собі як комунікативні, так і аксіологічні аспекти.

Мета дослідження полягає у визначенні концептуального наповнення терміна «музичний театр», зокрема через акцент на інтеграцію вербальних та невербальних компонентів у постмодерністському контексті.

Матеріали та методи. Методологія дослідження базується на поєднанні компаративного аналізу для порівняння класичних та інноваційних форм музично-театрального мистецтва, системного підходу для вивчення музичного театру як багатокомпонентної системи, соціокультурного аналізу для дослідження взаємодії музично-театрального мистецтва із соціальними змінами, а також аксіологічного підходу для аналізу ціннісних аспектів і їхнього впливу на духовні орієнтири сучасного суспільства.

Комунікативний потенціал творчого прояву людина почала усвідомлювати ще в протоантичний період, проте формування наукової теорії комунікації відбулося лише на початку ХХ століття.

Одним із найповніших оглядів сучасних теорій комунікації є праця Е. Гріффіна, в якій аналізуються класичні та неklasичні концепції, що відображають різні підходи до розуміння комунікації. Важливим аспектом є екзистенційний вимір комунікації, що полягає у виявленні «Я» через «Іншого», де відносини між суб'єктами набувають глибокого онтологічного сенсу. Окреме місце в сучасній теорії комунікації займає екоантропоцентрична модель соціального пізнання, що фокусується не лише на людині як біологічному виді, але й на людській суб'єктивності як «*Homo vivens*» (Т. М. Дрідзе). Ця модель інтегрує проблеми смислоутворення, що стає центральним у контексті життєвого світу і комунікативної системи (Г. Гадамер, А. Богачов). Комунікація в такому контексті постає як смислопороджуючий процес, де взаємодія з Іншим є необхідною для формування етичних і смислових універсалій. Теорія комунікації також знайшла своє відображення у спеціалізованих галузях, таких як музична та музично-театральна комунікативістика. Зокрема, роботи О. Самойленко, що досліджують комунікативні аспекти на соціально-історичному, естетичному та психологічному рівнях, а також праці Н. Косаняк, що аналізують музичні твори у контексті соціокультурної динаміки регіону. Таким чином, дослідження теорії комунікації дозволяє не лише переосмислити взаємодію між мистецтвом і суспільством, але й виявити нові можливості для розуміння глибинних процесів духовного та культурного обміну. Аксиологічний підхід, орієнтований на внутрішні трансформації особистості через комунікацію, дозволяє глибше осмислити роль мистецтва як засобу формування цінностей у сучасному суспільстві.

Результати. Основним змістовним компонентом, що визначає комунікативний акт, є ідеї, образи, оцінки та установки, які передаються. Важливо підкреслити, що ідеї й образи, а також естетичні засоби їх виразності, стають предметом мистецтвознавчого аналізу. Одночасно вони є елементами комунікації та можуть розглядатися як складові частини комунікативної системи. Іншою важливою складовою комунікації є оцінки та установки. Будучи частиною комунікативного процесу, вони входять у сферу аксіології, яка є вченням про природу цінностей [1, с. 56–57].

У музично-театральній практиці прояв «фізичних енергем» [2] є важливою складовою, яка реалізується через різні, водночас подібні та відмінні форми творчої діяльності людини. Цей процес відбувається на кількох рівнях буття та охоплює багатопарову взаємодію між фізичними й естетичними параметрами творів, що водночас підкреслює складність структури художньої комунікації. Специфічну роль у феноменологічному процесі займає участь комунікативних груп, які виступають не лише як творці мистецьких творів, але і як їхні інтерпретатори та ретранслятори, створюючи складні системи комунікативного обміну.

Феноменологічний аспект, який передбачає взаємодію між свідомістю творця та аудиторії, є тісно пов'язаним з фізичними параметрами. Ці параметри виявляються через форму, зміст, ритм та динаміку твору, які сприяють формуванню естетичної взаємодії та перетворення індивідуальних вражень у колективний досвід. Значущість комунікативного аспекту є центральною темою сучасного мистецтвознавчого аналізу, оскільки жанр виступає як соціально-комунікативна система, що функціонує у межах суспільства і відображає його культурні та соціальні трансформації. Тобто жанрова система не є статичною – вона підпорядковується законам соціального інституціоналізму і змінюється під впливом комунікативних функцій, які визначають її місце та значення у суспільстві. Жанр у такому випадку постає носієм комунікативної структури, що відображає його буття у соціумі, і тому комунікативний аналіз жанрових форм дозволяє виявити їхній суспільний статус та роль у культурному просторі [3, с. 34].

Такий підхід найкраще дозволяє виявити як еволюцію модифікацій специфічних музично-театральних елементів, так і особливості зміни соціального статусу конкретного жанру в певний історичний період. Соціальні події та процеси суспільної організації безпосередньо впливають на формування та подальше існування жанру. Розглядаючи проблему використання вербальної та візуальної комунікації в музичному театрі з історичної ретроспективи, важливо уточнити поняття «музичний театр».

Відомий театральний діяч Тейлор М. оцінював музичний театр як «більш високу форму розвитку драматичного театру». На його думку, музичний театр, як правило, підлягає всім театральним законам, але «збагачений ще одним виразним засобом порівняно з іншими видами театального мистецтва, і тому має досягати ще більшої ступені впливу на глядача» [4, с. 67]. За його визначенням, цей додатковий елемент – музика –

визначає поетику музичного театру більше, ніж будь-що інше. Також він стверджує, що «музичний театр – це той театр, в якому музичне діяння з співаючими людьми стає театральною реальністю». Аналізуючи музичний театр через призму комунікативних засобів – візуальних (сценографічне та світлове рішення, побудова мізансцен, пластика акторів) і вербальних (техніка вокалу, віртуозність, діапазон, словесні обороти) – слід зазначити, що у сучасному дискурсі постмодернізму візуальні образи часто домінують над вербальними. Дія та структура «звучного» і «процесуючого» на сцені музичного театру не завжди сприяють формуванню єдиної поліфонічної природи спектаклю [4, с. 671–673].

Отже, музична образність у таких постановках часто є не органічною частиною цілого – дії, а лише інструментом для створення більш-менш повноцінного образного ряду.

Рівень розвитку культурних запитів та сприйняття глядачів на початку ХХІ століття, що ознаменовано розквітом постмодерністської філософії та візуальної культури, позбавляє актора-співака можливості «нерухомого» вокалу, вимагаючи синхронізації всіх навичок, спрямованих на активне і максимально повне освоєння сценічного простору. Проте в сучасному музичному театрі особливу увагу варто приділити візуальній комунікації, яка часто виконує функцію контакт-регулюючого елемента. Дж. Бавелас також зазначає, що «усний дискурс можна вважати завершеним (real), тільки якщо він має невербальний аспект» [5].

Постмодерністська парадигма, в свою чергу, відкриває для акторів-музикантів широкий спектр музичних варіацій: від слідування за музикою до безпосереднього узгодження дій і жестів з музичним супроводом, або створення складних систем комунікативних взаємодій у процесі поєднання музичного ритму з сценічним темпом. Жести отримують свою конкретизацію та розвиток в контексті різних соціальних і міжособистісних відносин [6, с. 152–154].

Характерною рисою постмодернізму в мистецтві ХХІ століття є «розмивання меж між словом і екзистенцією, текстом і тілом» [3, с. 78]. Ця специфіка особливо яскраво проявляється в постмодерністському музичному театрі. У контексті спостереження за процесом розмиття кордонів між душею і тілом в театрі жорстокості Гадамер Г. [6] акцентує увагу на заміні вербальних засобів виразності невербальними, що відкриває нові горизонти для інтерпретації та взаємодії в музичному мистецтві.

Музичний театр, який часто намагається перевершити традиційні форми та вираження, використовує новаторські методи, де музика та сценічний рух стають взаємозалежними елементами. Це дозволяє створювати складні системи комунікативних взаємодій, де музичний ритм і сценічний темп взаємодіють і перекриваються, що веде до нових форм вираження і сприйняття. Постмодерністський підхід до музичного театру передбачає інтеграцію звукових та невербальних елементів, що надає театральним постановкам новий рівень естетичної і комунікативної глибини. У цьому контексті, музика не є лише фоном або супроводом до дій, а стає активним учасником комунікативного процесу, що розширює межі традиційного театрального мистецтва та відкриває нові можливості для вираження і сприйняття.

Таким чином, зміщення акценту з раціонального змісту слова на його ірраціональний аспект повертає музичний театр на довербальний рівень, сприяючи розвитку постмодерністського театрального письма, яке є візуально-пластичним за своєю суттю. В сучасному музичному театрі часто стираються межі між природним і культурним. Можна констатувати, що музичний театр представляє собою глобальний синтез, у якому беруть участь музика, образотворче мистецтво та література. Це визначає три основні форми його втілення: музичну, театральну та художню, кожна з яких має свої відмінні риси, але всі ці форми гармонійно функціонують у єдиному комунікативному процесі. Закони театрального мистецтва та численні музичні техніки значною мірою визначають особливості музичного театру. Однак останні роки відзначаються розширенням ресурсів музичного театру, що стало можливим завдяки креативному використанню вербальних і візуальних засобів комунікації, які трансформують жанрову специфіку мистецтва. Наприклад, останнім часом балет і мюзикл стали новими жанрами екранного музичного театру, які не лише збагачені традиціями музичного театру, але й наближаються до екранного мистецтва.

Водночас такі твори демонструють важливі закони музичної драматургії. Наприклад, поєднання яскравої анімації з класичними музичними мініатюрами стало основою нового жанру – анімаційного концерту. Логічним є те, що функціонування сучасного музичного театру як інтегративної системи та цілісного, семіотично складного мови художньої культури зумовлене діалогічним перетином понять «театр» і «музика». При цьому гнучкість і динамічність компонентів музичного театру, зберігаючи головні акценти (актор

і музика), кожного разу створюють принципово новий синтез вербальних і візуальних засобів комунікації, завдяки якому на наших очах народжується неповторне театральне видовище. Вся повнота сенсу музично-театральної дії акумулюється в комунікативному процесі «спектакль – глядач», формуючи тонко настроєну інтонаційну сферу, в якій кожен сенс інтонують, виникаючи з глибин музики, слова, жесту, образотворчої символіки та ін. Саме це в кінцевому рахунку визначає сучасну специфіку музичного театру.

Новизна дослідження полягає в тому, що воно аналізує вплив постмодерністського підходу на розуміння традиційних меж між словом і тілом у музичному театрі, що відзначається переходом від строго вербальних до більш інтегрованих вербально-візуальних форм. Також вивчаються нові експериментальні форми музичного театру, такі як мультимедійні постановки і крос-жанрові проекти, які відзначаються злиттям музичних, театральних і художніх компонентів у єдиному комунікативному процесі. Це дозволяє не лише переосмислити існуючі визначення музичного театру, а й висвітлити його динамічний розвиток в умовах сучасного культурного контексту.

Практичне значення дослідження полягає в розробці теоретичних основ для створення нових форм музичного театру, які відповідають актуальним вимогам сучасної аудиторії та культурного контексту. Результати можуть бути використані для вдосконалення постановок у театрах, впровадження інноваційних підходів у навчальні програми для театральних і музичних навчальних закладів, а також для розвитку нових напрямків у сфері музичного і сценічного мистецтва. Це дослідження сприяє глибшому розумінню взаємодії між музикою, театром і візуальними формами, що має важливе значення для творчих практик і культурного розвитку.

Висновки. Аналіз терміну «музичний театр» з точки зору вербальної та невербальної комунікації підкреслює його комплексну природу як інтегративної художньої системи, що поєднує різні семіотичні елементи. Сучасний підхід до музичного театру демонструє злиття музичних, театральних та візуальних компонентів у єдину цілісну структуру. Постмодерністська парадигма розмиває традиційні кордони між словом і тілом, що робить акцент на важливості невербальних засобів комунікації, таких як сценічна пластика, міміка і візуальні ефекти, нарівні з вербальними компонентами. Невербальні елементи стають ключовими в передачі змісту та емоційного забарвлення сценічного дійства, що значно розширює можливості для інтерпретації та сприйняття музичних творів. Впровадження мультимедійних технологій і крос-жанрових інновацій в музичний театр відзначає його еволюцію і перетворення, формуючи нові моделі комунікації між актором і глядачем.

Таким чином, концептуалізація музичного театру як синтетичної семіотичної системи, де вербальні та невербальні компоненти функціонують у гармонійній взаємодії, розширює наше розуміння жанру. Це вимагає нового підходу до дослідження та практичної реалізації, що відображає сучасні культурні та технологічні впливи, визначаючи нові горизонти для музичного театру як динамічної та інтегративної форми мистецтва.

Перспективи дослідження У галузі музичного театру ключовими напрямками є поглиблене вивчення інтеграції вербальних і невербальних компонентів, аналіз впливу мультимедійних і технологічних інновацій, а також дослідження переходу до нових жанрових форм, що сприяє глибшому розумінню змін у жанрі та його взаємодії з культурними і технологічними трендами.

Література

1. Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Основи філософської герменевтики; [пер. з нім. О. Мокровольського]. Т. 1. Київ: Юніверс, 2000. 464 с.
2. Самойленко О. Категорія музичного мислення у понятійному контексті психології мистецтва: Про єдність філософсько-естетичного та мистецтвознавчого методів пізнання. *Музичне мистецтво і культура*, 2018. С. 157–168.
3. Богачов А. Досвід і сенс. Київ: Дух і Літера, 2011. 333 с.
4. Taylor M. *Musical Theatre, Realism and Entertainment*. Farnham (UK): Ashgate, 2012. 194 p.
5. Baverlas J. B. Nonverbal and social aspects of discourse in face-to-face interaction. Text. Berlin (West), vol. 10, no. 1–2, 144 p.
6. Gadamer H.-G. *Dialogischer Rückblick auf das Gesammelte Werk und dessen Wirkungsgeschichte*. Gadamer Lesebuch; [Hrsg. von J. Grondin]. Tübingen, 1997.
7. Дридзе Т. М. Екоантропоцентрична модель соціального пізнання як шлях до подолання парадигмальної кризи в соціології. *Соціологічні дослідження*. Харків. 2000. № 2. С. 20–28.

8. Косаняк Н. Львівський музичний театр на сторінках міської німецькомовної преси першої половини XIX ст. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць*. НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника; редкол.: М. М. Романюк (голов. ред.) та ін. Львів, 2014. Вип. 6 (22). С. 527–545.
9. Kenrick J. *Musical Theatre. A History*. N.Y.: Continuum, 2008. 425 p.
10. Griffin E., Ledbetter A., Sparks G. *A first look at communication theory*. New York: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages, 2014. 564 p.

References

1. Gadamer, G.-G. (2000). *Istyna i metod. Osnovy filozofskoyi hermenevtyky* [Truth and method. Basics of philosophical hermeneutics]; trans. with him O. Mokrovolskyi. T. 1. Kyiv: Univers. 464 p. [in Ukrainian].
2. Samoilenko, O. (2018). *Katehoriya muzychnoho myslennya u ponyatiynomu konteksti psykholohiyi mystetstva: Pro yednist' filozofskoyi-estetichnoho ta mystetstvoznavchoho metodiv piznannya*. [The category of musical thinking in the conceptual context of the psychology of art: About the unity of philosophical-aesthetic and art-historical methods of cognition]. *Musical art and culture*, P. 157–168 [in Ukrainian].
3. Bogachev, A. (2011). *Dosvid i sens [Experience and meaning]*. Kyiv: Spirit and Letter, 2011. 333 p. [in Ukrainian].
4. Taylor, M. (2012). *Musical Theatre, Realism and Entertainment*. Farnham (UK): Ashgate [in English].
5. Gadamer, H.-G. (1997). *Dialogischer Rückblick auf das Gesammelte Werk und dessen Wirkungsgeschichte. Gadamer Lesebuch* [Gadamer Reader]; Ed. by J. Grondin. Tübingen [in German].
6. Drydze, T.M. (2000). *Ekoantropotsentrychna model' sotsial'noho piznannya yak shlyakh do podolannya paradyhmal'noyi kryzy v sotsiolohiyi* [Ecoanthropocentric model of social cognition as a way to overcome the paradigmatic crisis in sociology]. *Sociological research*. Kharkiv. No. 2. P. 20–28. [in Ukrainian].
7. Kosanyak, N. (2014). *L'vivs'kyi muzychnyy teatr na storinkakh mis'koyi nimets'komovnoyi presy pershoyi polovyny XIX st.* [Lviv musical theater on the pages of the city's German-language press of the first half of the 19th century]. Notes of the Lviv National Scientific Library of Ukraine named after V. Stefanyk: a collection of scientific papers. National Academy of Sciences of Ukraine, LNNB of Ukraine named after V. Stefanyk; editor: M. M. Romanyuk (chief editor) and others. Lviv. Vol. 6 (22). P. 527–545 [in Ukrainian].
8. Bavelas, J. B. (1990). *Nonverbal and social aspects of discourse in face-to-face interaction*. *Text*, 10(1–2) [in English].
9. Kenrick, J. (2008). *Musical Theatre: A History*. New York: Continuum [in English].
10. Griffin, E., Ledbetter, A., & Sparks, G. (2014). *A First Look at Communication Theory*. New York: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages [in English].

Tetiana Bulakh – Candidate of Art Studies, Professor at the Department of Music Theory Disciplines, Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts

Postmodern musical theater as a synthesis of verbal and non-verbal components

The article is dedicated to exploring the conceptualization of the term “musical theater” with a focus on the integration of verbal and non-verbal components in the postmodern context. The analysis highlights the complex nature of musical theater as an integrative artistic system that combines various semiotic elements. The contemporary approach to musical theater demonstrates its evolution as a synthetic semiotic system, where verbal and non-verbal components function in harmonious interaction. This expansion of understanding requires a new approach to its study, reflecting contemporary cultural and technological transformations and defining new horizons for musical theater as a dynamic and integrative form of art. The study emphasizes the transition from strictly verbal forms to integrated verbal-visual practices, characterized by the merging of musical, theatrical, and artistic elements into a unified communicative process. The analysis of the term “musical theater” underscores its complex nature as an integrative artistic system, where verbal and non-verbal components operate in harmony. Postmodernism blurs the boundaries between word and body, giving new roles to non-verbal means of communication, such as stage movement, facial expressions, and visual effects. These elements become crucial in conveying the content and emotional tone of the performance, expanding the possibilities for interpreting and perceiving musical works. The research also highlights the incorporation of multimedia technologies and cross-genre innovations that mark the evolution of musical theater, shaping new models of communication between actors and audiences. Thus, the conceptualization of musical theater as a synthetic semiotic system, where verbal and non-verbal components are integrated into a unified structure, broadens our understanding of the genre and calls for new approaches to its study and practical implementation.

Key words: postmodern musical theater, verbal components, non-verbal components, semiotic synthesis.